

SINIFTA ÖZGÜR DÜŞÜNMEYE YÖNLENDİRME DAVRANIŞ ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Çiğdem KAN¹

ÖZ

Araştırmanın Temelleri

Öğrencilerin, sınıf ortamında düşüncelerini ifade edebilmeleri demokratik kişiliğe sahip bireyleri yetiştirmede oldukça önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, sosyal bilgiler dersinde sınıfta özgür düşünmeye yönlendirme davranış ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma, 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Ankara ilindeki 49 ilköğretim okulu ikinci kademedeki görev yapan 289 sosyal bilgiler öğretmeni ile yürütülmüştür.

Yöntem

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıfta özgür düşünmeye yönlendirme davranışlarını belirlemek için güçlü ve ayırt edici maddelerden oluşan bir ölçek geliştirilmiştir. Atılan maddeler dışındaki tüm maddeler için madde toplam ölçek korelasyonu, 0.40 değerinden büyük olup korelasyon katsayıları 0.05 düzeyinde önemli bulunmuştur.

Yapılan analiz sonucunda KMO değeri 0,910 olarak bulunmuş ve çalışma içerisinde yapılan Barlett testi anlamlı bulunmuştur. ($\chi^2= 2619,87$; $p<.05$). Bu değer, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğini göstermektedir. Ölçekten çıkarılan maddeler dışında 21 madde ve dört alt faktörden oluşan bir ölçek elde edilmiştir. Tüm ölçek için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,92 olarak bulunmuştur. Buna göre, ölçeği oluşturan maddeler birbirleri ile tutarlıdır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıfta düşünce özgürlüğüne yönelik davranışlarını belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda, ölçeğin dört alt boyuttan oluşan bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bunlardan birinci alt faktörde yer alan yedi madde özgür düşünme, ikinci alt faktörde yer alan beş madde özgür tartışma, üçüncü alt faktörde yer alan beş madde farklı düşünceye saygı ve dördüncü alt faktörde yer alan dört madde ise, özdisiplin davranışları olarak adlandırılmıştır.

1 **Yrd. Doç. Dr. Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı**

Anahtar Kelimeler: özgür düşünce, sosyal bilgiler, demokrasi, eğitim

DEVELOPMENT OF THE BEHAVIOR SCALE OF DIRECTING FREETHINKING IN THE CLASS

ABSTRACT

Background of the Study

Democratic behaviours shown by teachers in the classroom are of great importance in terms of teachers acting as a role model for students and raising more democratic individuals.

Purpose of Study

This study aimed to develop a scale to measure the directing freetinking behaviours shown in the primary classroom of teachers delivering a social studies course. The study was conducted on 289 social studies teachers employed in the secondary levels of 49 primary schools located in Ankara, Turkey, in the 2008-2009 academic year.

Results

In the scope of this study, which aimed to develop a scale to measure directing freetinking behaviours shown by the social studies teachers in the primary classroom, item analysis was undertaken on the item and scale scores in order to select the items to be included in the scale that have strong and distinctive relationship with attitude. The item-total scale correlations of all the remaining items were above 0.40 and their correlation coefficients were found statistically significant (significance=0.05).

An exploratory factor analysis was used to test the construct validity of the scale. The analysis produced a KMO value of 0,910 which proved that the study data and sample population was appropriate and adequate for the selected analysis. The Bartlett test was found to be statistically significant. ($\chi^2= 2619,87$; $p<.05$). The remaining 21 items created a structure composed of 4 subfactors (each with an eigenvalue above 1).The total of the all scale subfactors explained 57.47'sini % of the total variance. Cronbach Alpha internal reliability coefficient of 0,92 for the whole scale.

Discussion and Conclusion

This study aimed to develop a scale to measure the directing freetinking behaviours shown by social studies teachers in the primary classroom. At the end of

the study, a four-subfactor, 21-item “Directing Freetinking behaviours Shown in the Classroom” scale had been developed. Among these, 7 items in the first sub-factor were referred to as “freethinking”, 5 items in the second sub-factor were referred to as “free discussion”, 5 items in the third sub-scale were referred to as “respecting different opinions” and four items in the fourth sub-factor were referred to as “self-discipline behaviors”. The findings related to the reliability and validity of the scale prove that this scale can be used to measure directing freetinking behaviours shown by the social studies teachers in the classroom.

Key Words: Freethinking, Social Studies, Democracy, Education

1. GİRİŞ

Demokrasinin temel ayaklarından birisi de özgür düşüncedir. Düşüncelerin özgür olarak ifade edildiği ortamlar demokratiktir. Eğitimin genel amaçlarından birisi de, özgür düşünebilen ve düşüncelerini ifade edebilen vatandaşları topluma kazandırmaktır. Demokratik yönetimlerde bireylerin özgürlüğü esastır. Bireysel özgürlüklerin olmadığı yerde, demokrasiden söz edilemez.

Personalist felsefesi akımının kurucusu olan Mounier, bireyin özgürlüğünü şu şekilde açıklar;

1. Bireyde baskıların her türünü kaldırmak,

2. Bireyin çevresine, bağımsızlığın ve sosyal baskıların şebekesinde belirli bir garantiyi ve seçimini kolaylaştıran özel hayatın bir kısmını düzenleyerek yerleştirmek,

3. Bütün sosyal araçları şahsi sorumluluğun ilkesi üzerine hazırlamak, her birinin seçimine sunulmuş olan bir büyük hürriyet alanında kişiyi, kendi kendine eyleme geçecek duruma getirmek (Aktaran; Dindar, 1988).

Erdoğan’a (2004) göre, demokrasi ve bireysel özgürlük arasında ilişki vardır. “Halkın özgürlüğü” anlamında demokrasi ve özgürlük bütünleşir. Diğer bir deyişle, halkın kendisini yönetecek olan iradeyi belirlemesi anlamında özgür olmasıdır. Demokrasi, aynı zamanda özgürlüğü tehdit edici niteliğe sahiptir. Çünkü halkın çoğunun kararı, azınlıkta kalanların haklarını zedeleyebilir. Özgürlüklerin olduğu yerde devletin yetkisi sınırlıdır. Devletin yetkisi ne kadar sınırlıysa, o kadar bireysel özgürlük vardır. Kısaca, temel bireysel özgürlüklerin demokrasilerde olması gerekir.

Kongar’a (1992) göre, insanların kendilerini yönetmeleri doğuştan sahip oldukları haklardandır. Koboğlu’na (2000) göre, demokraside farklılıklar dışlanmaz,

farklılıkların dışlanmaması “düşünce özgürlüğünü” gerektirir. Erdoğan’a göre (2004), özgürlük bireyin sosyal çevredeki özgürlüğüdür. Bireyin, özgür olduğunun bir bakıma onaylanmasıdır. Özgürlük, sosyal ve siyasal özgürlüğü kapsar. Sartori’ye (1993) göre özgürlük, tek bir alanı kapsamayıp geniş bir alana yayılır. Özgürlük, bir şey yapma konusundaki izin, yetenek ve güçtür. Siyasal özgürlük de, tek bir özgürlük değildir. Konuşma özgürlüğü yoksa düşünme özgürlüğü pek anlamlı değildir. Hançerlioğlu’na (1970) göre, “insan özgür doğmalı ve özgür yaşmalıdır”. Özgür kişi, kendi kararlarını verebilen kişidir. Özgür birey, kendi istediği şeyleri yapar diğerlerinin istediklerini değil.

Bu tanımların ortak özelliklerinden yola çıkarak özgürlük şu şekilde tanımlanabilir: İnsanların, düşüncelerini ve eylemlerini diğer kişilerin haklarını zedelemeyecek şekilde açıklayabilmeleri ve eylemde bulunabilmeleridir. Devletin kişilere, başkalarına zarar vermeyecekleri şekilde özgür düşünme, düşüncelerini ifade edebilme ve düşünceleri doğrultusunda harekete geçme imkânını sunması, özgürlüğü anlamlı kılar. Çünkü açıklanamayan, faaliyete geçirilemeyen düşünce özgürlüğünün bir anlamı yoktur.

Ateş’e (1994) göre, düşünce özgürlüğü özgürlüklerin en önemlisidir. Konuşma özgürlüğü kısıtlanırsa, düşünme özgürlüğü de kısıtlanır. Düşünce özgürlüğü, bütün bir yapı olarak düşünüldüğünde demokrasinin temel taşlarından birini oluşturur.

Beetham ve Boyle’ye (1998: Çev: Vahit Bıçak) göre, demokrasilerde tartışma vardır. Demokratik tartışmada, farklı görüşlere yer verilmelidir. Farklı düşüncelere tartışma, ikna ve uzlaşmayla çözüm bulunur. Demokrasi, bir anlamda temel özgürlükleri güvence altına alır.

Freire’ye (1970, Aktaran: Taylor, 1993) göre, eğitimin “özgürlük uygulamalarından” birisi de, düşünme ve düşündüklerini dile getirmedir. Demokrasi kültürü bu şekilde gelişir. Eğitimin, bireyleri özgürleştirmek ve onlara hâkim olmak gibi iki önemli amacı vardır. Diyalog, bu amaçların gerçekleştirilmesinde önemlidir. Konuşmak, kişinin kendisini ifade etmesi bakımından bir özgürleşme eylemidir.

Freire’nin düşünceleri doğrultusunda, okulda da öğrencilere kendilerini ifade edebilmeleri için konuşma ve düşüncelerini ifade etme olanağı tanınmalıdır. Aksi halde, öğrencilerin kendilerini ifade edememeleri ve sürekli baskı altında kaldıklarını hissetmeleri onların doğuştan gelen haklarından biri olan özgürlüklerine izin vermemek demektir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, temel hak ve hürriyetler içerisinde yer alan düşünce özgürlüğünün devletin güvencesi altında olduğu vurgulanmıştır (1982 Anayasası, 2007; madde5).

Gözütok'a (1995) göre, batı demokrasilerinde de çoğulculuk temel bir özelliktir. Bu düşünceye göre her düşünce özgürce açıklanabilir, ayrıcalıklı olan bir düşünce yoktur. Her bir düşünce, bir insan hakkı olarak saygıya değerdir. Demokrasinin yaşamasını tehlikeli bir duruma getirmedeği sürece, düşüncelere sınır getirilemez.

Mumcu'ya (1992) göre insan, özgür düşünen bir varlık olarak dünyaya gelmiştir. Toplumun kabul ettiği ölçüde bu özgürlük geçerlilik kazanır. Toplumsal kabulden sonra özgürlük kişi için bir değer ifade edebilir. Kişi, özgür iradesi ile toplumsal kuralları zedelememek ve onlara saygılı davranmak şartıyla özgürlüğünü kullanmalıdır. Devlet, kişinin “düşünce ve davranışlarını” gerçekleştirmesine hoşgörülü davranıyorsa, “özgürlükçü ve insan haklarına dayalı” bir demokrasiden söz ediliyor demektir.

Kısacası, özgürlük bir insan hakkıdır. Siyasal anlamdaki özgürlük çoğulculuğu, farklı düşünceye saygıyı ve bireylerin özgür iradelerini ortaya koymalarını içerir. Bireysel anlamda özgürlük, bireyin kendini yönetme yeteneğine sahip olması ve bireysel iradesini siyasal süreçte belirtebilmesidir.

Demokratik yönetimlerde eğitim, demokrasiyi benimsemiş olan vatandaşları topluma kazandırmayı amaçlar. Sınıf ortamı, demokrasinin yaşandığı ortamlar olmalıdır. Demokratik vatandaşları topluma kazandırmayı amaçlayan sosyal bilgiler dersinde de, özgür düşünebilen ve düşüncelerini sınıfta rahatlıkla açıklayabilen vatandaşların yetiştirilmesi gerekir.

Sınıf ortamında demokratik tutum veya davranışlar üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda da özgür düşünce genellikle demokratik tutum ölçeklerinin bir bölümü olarak çalışılmıştır. Yıldırım Akbaşı ve Şahin'in (2010) yapmış olduğu araştırmada, Konya il merkezinde görev yapan 236 sınıf öğretmene ve 327 Eğitim Fakültesi sınıf öğretmenliği öğrencilerine “Demokratik olmayan öğretmen inanç ölçeği” uygulanmıştır. Ölçekte özgürlük, eşitlik ve adalet alt boyutları yer almıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının, öğretmenlere göre demokratik inanç düzeyleri daha düşük bulunmuştur. Ayrıca cinsiyete göre üç boyutta da farklılaşma bulunmuştur.

Shectman (2002) tarafından “Demokratik inanç ölçeği” geliştirilmiştir. 34 maddeden oluşan ölçekte özgürlük, eşitlik ve adalet olmak üzere demokrasinin üç

boyutu yer almıştır. Öğretmenlerin sınıf içinde karar vermelerinde bu tutumlarının etkisinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu ölçek, Kesici (2006) tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Sosyal bilgiler dersinde de bu demokratik tutum ve davranışları ölçmeyi amaçlayan bu tür ölçeklerin geliştirilmesi gerekir. Çünkü, sosyal bilgiler dersinde bireylerin sosyal vizyonlarını genişletmek kadar toplumda yapıcı roller üstlenen demokratik vatandaşlarında yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Demokratik vatandaşları topluma kazandırma görevini üstlenen sosyal bilgiler öğretmenlerinin tutum ve davranışları oldukça önemlidir. Bu çalışmada, sosyal bilgiler dersinde sınıfta özgür düşünmeye yönlendirme davranış ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Sınıf ortamı, öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışları ile öğrencilere örnek olabileceği ortamlardır. İyi vatandaşları, topluma kazandırmayı amaçlayan sosyal bilgiler dersinde de öğretmenlerin sınıf içi davranışları oldukça önemlidir. Bugüne kadar yapılan birçok çalışma da, demokratik tutum veya davranış ölçeği geliştirilmiş veya özgür düşünce demokratik tutum veya davranışların bir alt boyutu olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada ise, bütünüyle öğretmenlerin özgür düşünmeye yönlendirme davranışlarını ölçen bir ölçek geliştirilmiştir.

3.YÖNTEM

Tarama modelinin kullanıldığı çalışmada, sınıfta özgür düşünmeye yönlendirme davranış ölçeği geliştirilmiştir. Çalışma grubunu, 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Ankara ilindeki 49 ilköğretim okulundaki 289 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Öğretmenlerin 163'ü kadın ve 126'sı erkektir. Öğretmenlerin kıdemlerine göre dağılımı şöyledir. 10'u 1-5 yıl, 66'sı 6-10 yıl, 102'si 11-15 yıl, 46'sı 16-20 yıl ve 65'i 20 yıl ve üstünde görev yapmaktadır.

4.1 Sınıfta özgür düşünmeye yönlendirme davranış ölçeğinin geliştirilmesi süreci

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencileri sınıfta özgür düşünmeye yönlendirme davranışlarını belirlemek için bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Bu ölçme aracının geliştirilmesinde madde havuzunun oluşturulması, kapsam geçerliliği,

ön deneme süreci ve geçerlik ve güvenirlik aşamaları izlenmiştir (Balcı, 2004; Büyüköztürk, 2009; Erkan ve Gömleksiz, 2008; Punch, 2005; Karasar, 2000).

4.2 Madde havuzunun oluşturulması

Ölçek için madde havuzunu oluşturmak amacıyla ilgili literatür taranmıştır. Daha önce konu hakkında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Madde havuzu oluşturulurken, sosyal bilgiler öğretmenlerinden sınıfta öğrencileri özgür düşünmeye yönlendirmek için ne tür davranışlarda buldukları konusundaki ifadeler toplanmıştır. Bu amaçla 10 tane sosyal bilgiler öğretmenine “sınıfta öğrencileri özgür düşünmeye yönlendirmek için neler yaptırırsınız? Şeklindeki açık uçlu soruya cevap vermeleri istenmiştir. Bu cevaplar ses kayıt cihazına alınmış ve daha sonra ilgili cevaplar kayda geçirilmiştir. Literatür taraması ve öğretmenlerin verdikleri cevaplardan hareketle 64 maddeden oluşan bir havuz oluşturulmuştur. Maddeler, araştırmacı tarafından tekrar gözden geçirilerek 41 maddeden oluşan bir taslak ölçek oluşturulmuştur.

4.3 Kapsam (içerik) geçerliliği

Kapsam (içerik) geçerliği, ölçme aracında yer alan maddelerin ölçme amacına uygunluğu ve ölçülmek istenilen alanı temsili konusunda uzman görüşlerine başvurmadır (Karasar, 2000).

Bir maddenin ölçmek istediği özelliği başka değişkenlerle karıştırmadan ölçme derecesi olarak da tanımlanan kapsam geçerliğini sağlamak için, eğitim fakültesi sosyal bilgiler bölümünde derse giren 15 uzman öğretim elemanından taslak ölçeği değerlendirmeleri istenmiştir. Uzman öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda formdan çıkarılması ve birleştirilmesi gereken maddeler belirlenmiştir. 41 maddeden oluşan taslak form bu değerlendirmeler doğrultusunda 26 maddeye indirilmiştir. Bu şekilde deneme amaçlı ölçek uygulamak amacıyla son haline getirilmiştir.

4.4 Ön deneme süreci

Ankara ilinde görev yapan 289 sosyal bilgiler öğretmenine 26 maddeden oluşan ölçek uygulanmıştır. Ölçekteki maddeler 5’den (strong agree) 1’e (strong disagree) doğru puanlanmıştır. Ölçekte yer alan maddeler, “kesinlikle katılıyorum=5”, “katılıyorum=4”, “kararsızım=3”, “katılmıyorum=2” ve “kesinlikle katılmıyorum=1” şeklinde puanlanmıştır.

Elde edilen veriler SPSS 15.0 programı ile analiz edilmiştir. Taslak ölçekten elde edilen veriler, madde puanları ve ölçek puanları olmak üzere iki grupta ele alınmıştır.

4.5 Geçerlik ve güvenilirlik

Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçeğin yapı geçerliliği için faktör analizi yapılmıştır. Öğretmenlerden elde edilen verilerin faktör çözümlemesine uygunluğu ve örneklemin yeterliliğini belirlemek için Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity Testi kullanılmıştır.

Bu araştırmada, ölçeğin faktör yapısını belirlemek için açımlayıcı faktör analizi (exploratory factor analysis) kullanılmıştır. “Bir dizi maddenin hangi yapıları tanımladığını saptamak amacıyla başvuru yöntemine açımlayıcı faktör analizi denir” (Erkan; Gömleksiz, 2008: 60).

Faktör yapısını belirlemede “açıklık” ve “anlamlılığı” sağlamak amacıyla eksen döndürmesi (rotation) yapılır. Bu şekilde, faktörler kendileriyle yüksek ilişki veren maddeleri belirleyerek daha kolay yorumlanabilir. Bu amaçla sosyal bilimlerde daha çok dik döndürme tekniği (Verimax) kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2002: 120). Bu araştırmada da Verimax tekniği seçilmiştir.

Ölçekte yer alan maddelerin iç tutarlılığını belirlemek için Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı kullanılmıştır. Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı, “yanıtları iki kategorili olmayan dereceleme niteliğindeki ölçeklerin veya bir seçeneği farklı ağırlıklara dayanarak puanlama yapılan testlerin iç tutarlılık katsayısını hesaplamada kullanılan bir yöntemdir (Erkan; Gömleksiz, 2008: 52).

Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı, faktör analizi yapılan ölçeğin tümüne ve ölçekte yer alan her alt boyut için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Ayrıca, sınıfta özgür düşünmeye yönlendirme ölçeğinin maddelerin ayırıcılık güçlerinde hesaplanmıştır. Madde analizinde, madde toplam korelasyonu hesaplanmıştır.

5. BULGULAR

Veriler, kodlanarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Maddelere verilen cevaplar puanlanmış, bu puanlar toplanarak her anket için bir “ölçek puanı” elde edilmiştir.

5.1 Madde analizi

Madde ve ölçek puanları üzerinde madde analizi yapılmıştır. Madde analizi yapılmasının amacı, tutumla ilişkisi güçlü ve ayırt edici olan maddelerin ölçeğe konulmak üzere seçilmesidir.

Maddelerin aynı niteliği ölçüp ölçmediği konusunda karar verebilmek için, yapılan korelasyona dayalı madde analizinde her maddeye ait puan dizisi ile ölçeğin puan dizisi arasında Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı hesaplanmaktadır. Tavşancıl'a (2002) göre, bu korelasyon katsayısının 0.25'ten küçük olmaması önerilir. Bu amaçla, her madde için o madde üzerinden denek grubunun aldığı puanların, denek grubunun bütün ölçek maddeleri üzerinden aldığı toplam puanlarla korelasyonu hesaplanmıştır. Tablo 1'de madde ölçek puanı korelasyonları sunulmuştur.

Tablo 1. Madde-Ölçek Puanı Korelasyonları

Madde No	Madde Kalan Korelasyonu	Madde No	Madde Kalan Korelasyonu
1	.40	16	.64
3	.49	17	.68
4	.54	18	.60
6	.55	19	.60
7	.54	20	.57
9	.62	21	.46
10	.64	22	.51
11	.62	23	.41
13	.54	24	.57
14	.65	25	.64
15	.58		

Tablo 1'de görüldüğü gibi ölçekte yer alan; 1, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25. maddelerin madde kalan korelasyonları sırasıyla; .40, .49, .54, .55, .54, .62, .64, .62, .54, .65, .58, .64, .68, .60, .60, .57, .46, .51, .41, .57, .64 olarak bulunmuştur. Madde kalan korelasyonu 0.40 değerinden küçük olan 2, 12 ve 26. maddeler ölçekten atılmıştır. Atılan maddeler dışındaki tüm maddeler için madde toplam ölçek korelasyonu, 0.40 değerinden büyük olup korelasyon katsayıları 0.05 düzeyinde önemli bulunmuştur.

5.2 Ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi

Ölçeğin yapı geçerliliğini incelemek için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Büyüköztürk'e (2008) göre, faktör analizi birbiriyle ilişkili p tane değişkeni bir araya getirerek az sayıda ilişkisiz ve kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistiktir. Ölçeğin yapı geçerliliği için "döndürülmüş temel bileşenler analizi" kullanılmıştır. Verilerin

temel bileşenler analizine uygunluğu Kaiser-Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. KMO katsayısı 1'e yaklaştıkça verilerin analize uygun olduğu, 1 olduğunda ise uyumun mükemmel olduğu sonucuna varılır. Yapılan analiz sonucunda KMO değeri 0,910 olarak bulunmuştur. Bu değer, verilerin ve örneklem büyüklüğünün seçilen analize uygun ve yeterli olduğunu göstermektedir. Çalışma içerisinde yapılan Barlett testi anlamlı bulunmuştur. ($\chi^2= 2619,87$; $p<.05$). Bu değer, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğini göstermektedir.

Yapılan çözümlenme sonucunda, elde edilen değerlere göre maddelerin ölçekte yer almasında bir maddenin sadece bir faktörde 0.40 ve üzerinde faktör yük değeri ile yer alması ve birden çok alt faktörde yer alan maddelerin yükünün diğerinden en az 0.10 değerinden büyük olmasına özen gösterilmiştir. Bu koşullara uymayan yani faktör yük değeri 0.40'ın altında olan ve birden fazla alt faktörde yer alan 5. ve 8. maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Geriye kalan 21 madde ise, özdeğeri 1'in üzerinde olan dört alt faktörlü bir yapı oluşturmuştur. Bulunan dört alt faktöre ilişkin özdeğerler, varyans yüzdeleri ve toplam varyans yüzdeleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Faktör Analizi Sonucunda Faktörlere İlişkin Elde Edilen Bulgular

Faktör	Özdeğer	Varyans Yüzdesi	Yığılmalı Varyans Yüzdesi
1	3.40	16.21	16.21
2	3.08	14.68	30.89
3	2.97	14.16	45.05
4	2.61	12.42	57.47

Tablo-2'de görüldüğü gibi, ölçeğe ait dört alt faktörün özdeğerleri sırasıyla 3.40, 3.08, 2.97, 2.61'dir. Ölçekte yer alan dört alt faktörün tümü, toplam varyansın % 57.47'sini açıklamaktadır. Kabul edilebilir oran olarak açıklanan % 41'in üstünde olan bu değer (Kline, 1994: 75), ölçeğin dört alt faktörden oluşan bir ölçek olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Maddelerin yer aldıkları faktörler ve yük değerleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Maddelerin Yer Aldıkları Faktörler ve Yük Değerleri ile Her Bir Faktörün Açıkladığı Varyans Oranı

Madde no	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
9	.68			
3	.67			
1	.65			
7	.63			
6	.58			
4	.51			
13	.50			
18		.82		
19		.72		
17		.70		
16		.66		
14		.49		
21			.85	
20			.78	
15			.56	
10			.48	
11			.48	
24				.75
23				.74
25				.66
22				.61
Açıkladığı varyans %	47	62	58	58
Cronbach alpha	0.80	0.85	0.82	0.75

Tablo 3’te görüldüğü gibi faktör analizi sonucunda, ölçekte kalmasına karar verilen maddelerin faktörlere dağılımı ve faktör yük değerleri sırasıyla şu şekildedir; 9, 3, 1, 7, 6, 4, 13. maddeler, .68, .67, .65, .63, .58, .51, .50 faktör yük değerleri ile birinci alt boyutta yer alırken 18, 19, 17, 16, 14. maddelerin faktör yük değerleri .82, .72, .70, .66, .49 olarak ikinci alt boyutta, 21, 20, 15, 10, 11. maddeler .85, .78, .56, .48, .48 faktör yük değerleri ile üçüncü alt boyutta, 24, 23, 25, 22. maddeler .75, .74, .66, .61 faktör yük değerleri ile dördüncü alt boyutta yer almışlardır.

Bunlardan birinci alt faktörde yer alan 7 madde “ özgür düşünme” (örneğin; “Sınıfın geneline göre farklı düşünen öğrenciye, farklı düşüncesinden dolayı olumlu pekiştireçler kullanırım” şeklindeki 7. madde), ikinci alt faktörde yer alan beş madde “özgür tartışma” (örneğin; “Öğrencilere, farklı seçenekler sunarak (dersle ilgili ya da sınıfta yapılacak faaliyetlerle ilgili) onlara seçim yaptırırım” şeklindeki 16. madde), üçüncü alt faktörde yer alan beş madde “ farklı düşünceye saygı” (örneğin; “Öğrenci, dersle ilgili olarak benim yorumlarıma farklı açılımlar getirebilir” şeklindeki 10.

madde) ve dördüncü alt faktörde yer alan dört madde ise “özdisiplin davranışları” (örneğin; “Öğrencilere, özgür davranma olanaklarını vererek, onlarda öz disiplin oluşturmaya çalışırım” şeklindeki 25. madde) olarak adlandırılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıfta özgür düşünmeye yönlendirme davranışlarını belirlemek amacıyla yapılan iç tutarlık sınamasında, tüm ölçek için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,92 olarak bulunmuştur. Buna göre, ölçeği oluşturan maddeler birbirleri ile tutarlıdır. Ayrıca ölçekte yer alan maddelerden herhangi birinin ölçekten çıkarılması halinde güvenilirlik katsayısında bir yükselme olmadığından başka madde çıkarılmamıştır. Alt faktörlere yönelik iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları sırasıyla; birinci alt faktör için 0,80, ikinci alt faktör için 0,85, üçüncü alt faktör için 0,82 ve dördüncü alt faktör için 0,75 olarak bulunmuştur.

6. TARTIŞMA

Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıfta düşünce özgürlüğüne yönelik davranışlarını belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirilmiştir. “Sınıfta özgür düşünmeye yönelik davranış” adındaki bu ölçek 21 maddeden oluşmaktadır. İlgili literatür ve uzman yargısı sonucunda 21 maddeden oluşan bir taslak ölçek oluşturulmuştur. Taslak ölçek 289 kişiye uygulanmıştır. Yapılan madde analizi sonucunda ölçülmek istenen davranışı ölçmede yetersiz kaldığına karar verilen üç madde silinmiştir. Faktör analizi sonucunda yapı geçerliliğini bozduğuna karar verilen iki madde daha silinmiştir. Sonuçta 21 maddeden oluşan ve dört alt boyutu olan “sınıfta düşünce özgürlüğüne yönelik davranış ölçeği” oluşturulmuştur.

Yapılan faktör analizi sonucunda, ölçeğin dört alt boyuttan oluşan bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bunlardan birinci alt faktörde yer alan yedi madde incelendiğinde özgür düşünme; (örneğin; “Öğrencilerin, doğru cevap vermeleri için onlara ipuçları veririm” şeklindeki 1. Madde), ikinci alt faktörde yer alan beş maddenin özgür tartışma; (örneğin: “Sınıf içi tartışmalarda, doğruların sorgulanabileceğini öğretirim” şeklindeki 19. Madde), üçüncü alt faktörde yer alan beş maddenin farklı düşünceye saygı (örneğin; “Öğrencilere, farklı düşünen arkadaşlarını yadırgamamaları gerektiğini söylerim” şeklindeki 20. Madde) ve dördüncü alt faktörde yer alan dört madde ise, özdisiplin davranışları (örneğin; “Öğrencilere, sınıfın düzenini sağlama görevi veririm” şeklindeki 23. Madde) olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin tamamına yönelik yapılan iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı 0,92 olarak bulunmuştur. Alt faktörlere yönelik iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları sırasıyla; birinci alt faktör için 0,80, ikinci alt faktör için 0,85, üçüncü alt faktör için 0,82 ve dördüncü alt faktör için 0,75 olarak bulunmuştur.

Demokratik yönetimlerde özgür düşünme ve düşüncelerin ifade edilmesi önemlidir. Sınıf ortamında da, öğrencilerin özgürce düşünceleri ve düşüncelerini açıklamaları gerekir.

Demokratik vatandaşların topluma kazandırılmasında önemli rol oynayacak olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin, demokratik tutumlardan biri olan özgür düşünmeye yönlendirme davranışını sınıfta sergilemeleri gerekir. Bu çalışmada, demokratik davranışlarla bağlantılı olduğu düşünülen özgür düşünmeye yönlendirme davranış ölçeği geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bulgular, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıfta özgür düşünmeye yönlendirme davranışlarını belirlemek amacıyla kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Ölçek ilköğretim sosyal bilgiler öğretmenleri için hazırlandığından, farklı gruplarla yapılacak olan çalışmalarda geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yeniden yapılması gerekir.

Bu çalışmanın en önemli sonucu, literatüre “sınıfta özgür düşünmeye yönelik davranışları” ölçen güvenilir ve geçerli bir ölçeğin kazandırılmış olmasıdır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bulgular, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıfta eşitlikçi davranışlarını belirlemek amacıyla kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Bu konu hakkında yapılacak daha yeni ve kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Ateş, T. (1994). *Demokrasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Balci, A. (2004). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. (4. basılış). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Beetham, D. & Boyle, K. (1998: Orijinal Basım: 1995). *Demokrasinin temelleri 80 soru ve cevap*. Çev: Vahit Bıçak. Ankara: Liberte Yayınları: 22.

Büyüköztürk, Ş; Çakmak, E. K.; Akgün Ö. E. ve diğerleri. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (3. Basılış). Ankara: Pegem A Akademi.

Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Dokuzuncu Basım. Ankara: Pegem A Akademi.

Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Dindar, B. (1988). *Emmanuel mounier 'de personalizm*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 882.

Erdoğan, M. (2004). *Anayasal demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Erkan, S. ve Gömleksiz, M. (2008). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Gözütok, F. D. (1995). *Öğretmenlerin demokratik tutumları*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.

Hançerlioğlu, O. (1970). *Özgürlük düşüncesi*. (İkinci Basılış). İstanbul: Varlık Yayınevi.

Kaboğlu, İ. Ö. (2000). *Anayasa ve toplum*. Ankara: İmge Kitabevi.

Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (10 Basılış). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kesici, Ş. (2006). Reliability study of the turkish version of the non-democratic teacher belief scale. *Eurasian Journal of Educational Research*, 24,143-152. <<http://search.ebscohost.com>>

Kongar, E. (1992). *Demokrasi ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. London: Routledge.

Mumcu, A. (1992). *İnsan hakları kamu özgürlükleri*. Ankara: Savaş Yayınları.

Punch, K. (2005). *Sosyal araştırmalar giriş nicel ve nitel yaklaşımlar*. Çev: Dursun Bayrak; H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sartori, G. (1993). *Demokrasi teorisine geri dönüş*. Çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan. Ankara: Yetkin Basımevi.

Shechtman, Z. (2002). Validation of the democratic teacher belief scale (DTBS), *Assessment in Education*, 9(3), 363–377. <<http://search.ebscohost.com>>

Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Taylor, P. V. (1993). *The texts of Paulo Freire*. United States of America, Buckingham-Philadelphia: Open University Press.

_____ (2007). *T.C. Anayasası, insan hakları evrensel beyannamesi, insan hakları avrupa sözleşmesi*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yıldırım, A., Akbaşlı, S.& Şahin, M. (2010). Determining the levels of democratic belief of primary school and pre-service teachers. *E-Journal of New World Science Academy*. 5(1), Article Number: 1C0112. <www.newwsa.com>